مطالعهٔ فعال: پرسش دوجانبه

دکتر نیره شاه‌محمدی

«امروزه بعضی از دانش‌آموزانی که با کتاب سروکار دارند، شیوهٔ درست مطالعه‌کردن را نمی‌دانند و این موجب می‌شود که نتوانند محتوای کتاب مورد نظرشان را به‌خوبی درک کنند. آگاهی از روش‌های نوین مطالعه برای این نوع افراد بسیار مفید و لازم است و با شناخت آن به راه‌های درستی در درک متن خواهند رسید».

برای اینکه میزان یادگیری افزایش یابد، پیش از هر چیز باید مطالعهٔ فعال و پویا داشت. یکی از روش‌های پویایی مطالعه، پرسیدن دوجانبه یا پرسیدن متقابل[1] است. این شیوه‌ای است که به کمک آن، میزان طرح سؤال از جانب یادگیرندگان افزایش می‌یابد. هدف عمدهٔ این‌کار، افزایش تعداد و تنوع پرسش‌هایی است که دانش‌آموزان مطرح می‌کنند. شاید جالب‌ترین جنبهٔ روش پرسیدن دوجانبه این است که نقش معلم و دانش‌آموزان را تغییر می‌دهد و دانش‌آموزان به‌عنوان پرسشگر و معلم به‌عنوان پاسخگو به سؤال درمی‌آیند.

دربارهٔ تأثیر طرح سؤال بر یادگیری می‌توان اذعان داشت که دانش‌آموزان به همان اندازه که از پاسخ‌دادن به سؤال‌های دیگران می‌آموزند، می‌توانند از سؤال‌هایی که خود طرح می‌کنند نیز یاد بگیرند. این روش همچنین می‌تواند به پردازش متن کمک کند و دانش‌آموزان را برانگیزد تا به مواد چاپی دقت بیشتری نشان دهند. روش پرسش دوجانبه، برای دروسی چون ادبیات فارسی، مطالعات اجتماعی، تفکر و سبک زندگی کاربرد بیشتری دارد.

شیوهٔ اجرای روش پرسش دوجانبه

از دانش‌آموزان بخواهید متن درس را (شامل سرفصل‌ها یا رئوس مطالب) یک‌بار قبل از آمدن به کلاس بخوانند. این خواندن برداشتی کلی از محتوای درس به آن‌ها می‌دهد.

به دانش‌آموزانتان بگویید: هدف از این روش آن است که به آنان کمک شود مطالبی را که می‌خوانند بهتر درک کنند. آن‌گاه از آن‌ها بخواهید هر یک به نوبت یک جمله را بخوانند و از شما دربارهٔ آن سؤالی بپرسند.

از دانش‌آموزان دربارهٔ جمله‌ای که خوانده‌اند سؤال‌هایی بپرسید.

به دانش‌آموزان بگویید آن‌ها نیز به ترتیب از همدیگر سؤال کنند. دقت کنید به همهٔ سؤال‌ها به‌طور کامل جواب داده شود. لازم نیست جواب سؤال‌های مربوط به اطلاعات واقعی بسط داده شوند. اگر دانش‌آموزان نتوانند سؤالی را جواب دهند، دلیل آن را جویا شوید.

هنگام پاسخ‌دادن به سؤال‌ها به دانش‌آموزان کمک کنید پاسخ‌های خود را با مراجعه به اطلاعات درون متن مستدل سازند. اگر دانش‌آموزان از شما سؤال‌های سطح بالا بپرسند، به آن‌ها بگویید: سؤال خوبی است. من باید پیش از جواب دادن به آن فکر کنم.

اگر سؤال‌های دانش‌آموزان ساده و در سطح پایین هستند، صرفاً به آن‌ها جواب دهید. سعی کنید شما با پرسیدن سؤال‌های سطح بالا، دانش‌آموزان را به این کار تشویق کنید و به آن‌ها بیاموزید پرسش‌ها را می‌توان با توجه به منظور خود و محتوای درس به شرح زیر تقسیم‌بندی کرد:

یادآوری و بازشناسی (سنجش معلومات حفظی)

- هدف سهراب از لشکرکشی به ایران چه بود؟ (ادبیات فارسی).
- الگو را تعریف کنید؟ (مطالعات اجتماعی).

توضیحی

- آیا همهٔ مواد در آب حل می‌شوند؟ چرا؟ (علوم تجربی).
- چرا به قوانین و مقررات نیاز داریم؟ (مطالعات اجتماعی).

خلاصه‌کردنی

- آیا می‌توانید شعر لالهٔ آزاد را در چند جمله خلاصه کنید (ادبیات فارسی).

انتخابی

- بین دوران کودکی و نوجوانی کدام‌یک را ترجیح می‌دهید؟ چرا؟ (تفکر و پژوهش).
- با توجه به ویژگی‌های آب و هوایی، زندگی در کدام‌یک از شهرهای ایران را ترجیح می‌دهید؟ چرا؟ (علوم تجربی).

مقایسه‌ای

- ادبیات نمایشی و حماسی را با یکدیگر مقایسه کنید (ادبیات فارسی).
- این دو عدد را با هم مقایسه کنید ۸- و ۴- (ریاضیات).
- مقررات مدرسه و منزل را با هم مقایسه کنید (مطالعات اجتماعی).

علت و معلولی

- چگونه تفکر دربارهٔ آیات خدا در هستی باعث رسیدن به ایمان و تقویت آن می‌شود؟ (دین و زندگی).
- سالانه میلیاردها تن از اندوخته‌های طبیعی و خدادادی مصرف می‌شود. اگر انسان با همین روند منابع را مصرف کند، چه اتفاقی خواهد افتاد؟ (علوم تجربی).

انتقادی

- میزان رعایت حقوق خود توسط همسایگان و سایر افراد محله را نقد و بررسی کنید (مطالعات اجتماعی).
- جنبه‌های مثبت و منفی بلوغ را بررسی کنید (تفکر و سبک زندگی).

تجزیه‌ای

- خصوصیات یک ماده را ذکر کنید (علوم تجربی).
- منظور از تقرب و نزدیکی به خدا چیست (دین و زندگی).

طبقه‌بندی کردنی

- گل‌ها را براساس چه ویژگی‌هایی دسته‌بندی می‌کنند؟ (فرهنگ و هنر).
- آثار ادبی را چگونه طبقه‌بندی می‌کنند؟ (ادبیات فارسی).

مثال‌زدنی

- برای تغییرات دوران بلوغ مثال‌هایی ذکر کنید (تفکر و سبک زندگی).
- کاربردهای دیگر بتن را در زندگی نام ببرید (علوم تجربی).

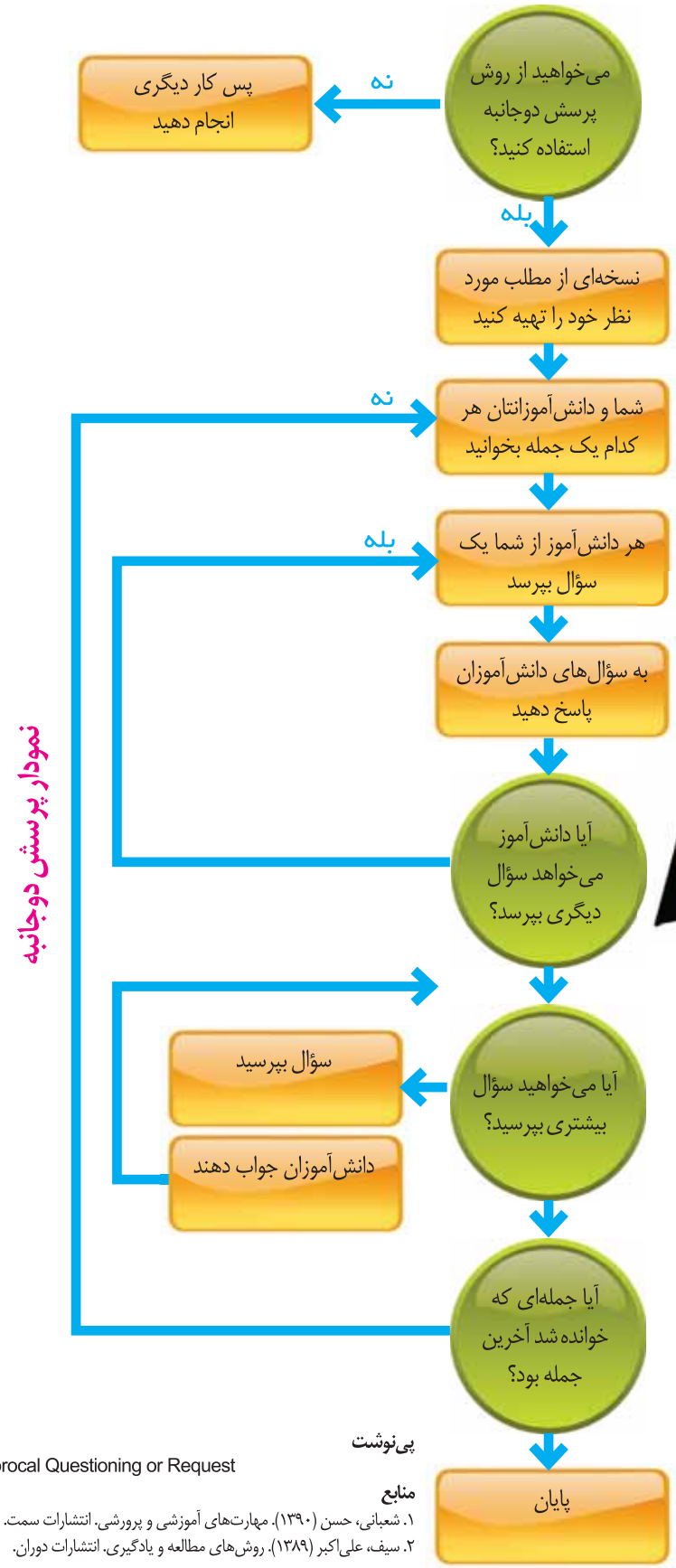

نتیجه‌گرفتنی

ـ از شعر رزم رستم و سهراب چه نتیجه‌ای می‌توان گرفت؟ (ادبیات فارسی).

ـ از حکایت دعای مادر چه نتیجه‌ای می‌توان گرفت؟ (ادبیات فارسی).

با دانش‌آموزان خودتان، هر وقت که لازم باشد، به همین سبک، به خواندن، سؤال کردن و پاسخ دادن ادامه دهید. **گوئنز**، **الکساندر** و **آش** (۱۹۹۲) روش پرسیدن دوجانبه را به‌صورت نمودار گردشی نشان داده‌اند.

پی‌نوشت

1.Reciprocal Questioning or Request

منابع

۱. شعبانی، حسن (۱۳۹۰). مهارت‌های آموزشی و پرورشی. انتشارات سمت. تهران.
۲. سیف، علی‌اکبر (۱۳۸۹). روش‌های مطالعه و یادگیری. انتشارات دوران.